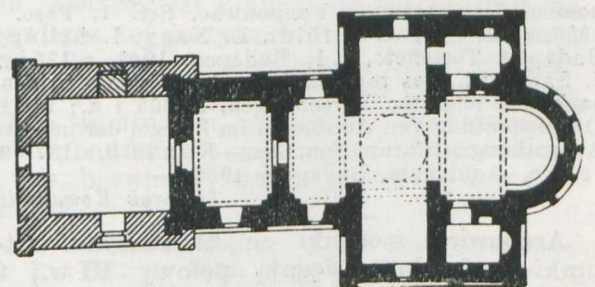
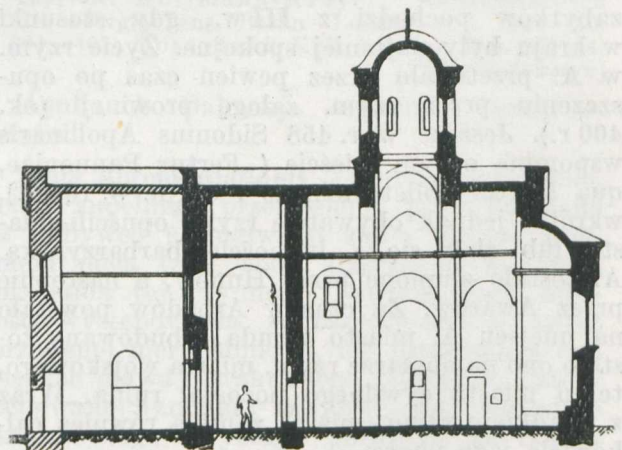
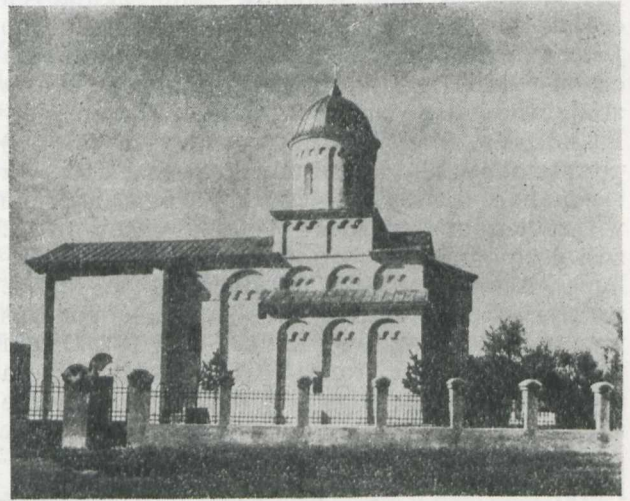

Arilje, kl. (nie zachowany), który istniał już w początkach w. XIII, oraz jego cerkiew nad rzeką Morawicą, założona względnie na nowo zbudowana przez królów serb. Dragutina i Milutina w 90-ych latach XIII w.,

Ryc. 9. Cerkiew klaszorna w Arilju — widok ogólny oraz rzuty poprzeczny i poziomy wg A. Deroko

ozdobiona malowidłami między r. 1297 a 1299. Architektura cerkwi łączy ją z grupą cerkwi Raszki (ob. Serbia — sztuka). Cerkiew jest jednonawowa z narteksem wysokości naosu, z niższym transeptem, który wraz z protesis i diakonikon

przykrywają wspólne dachy boczne, wzmacniając tym samym wrażenie typu bazylikalnego, podkreślone również przez rozczłonkowanie ścian zewnętrznych oraz wieńczące ich płaszczyzny fryzy ślepych arkad romańskich. Dalszą cechą charakterystyczną jest nieproporcjonalnie wysoka kopuła na smukłym tamburze (o sześciu oknach), oparta na schodkowatym systemie konstrukcji wewnętrznych łuków oporowych. Zachowały się resztki pierwotnego kamiennego ikonostasu. Gdy architektura stanowi dalszy etap w rozwoju cerkwi serbskiej typu Sopoćanów (ob.), to A. przedstawia także w zakresie malarstwa dalszą fazę rozwojową prowadzącą od malarstwa serb. w. XIII ku malarstwu wczesnemu w. XIV. Ozdoba malarzka cerkwi jest bardzo bogata. Obok kompozycji liturgicznych (w prezbiterium), licznych scen z ewangelii (na ścianach i sklepieniach części środkowej), scen z życia P. Marii (w części zach.) oraz dalszych kompozycji w narteksie (na jego ścianie zach. mieści się duża kompozycja Drzewa Jessego) oraz pojedynczych postaci różnych świętych, szczególnie charakterystyczne są grupy portretowe fundatorów (króla Dragutina, jego żony Katarzyny i króla Milutina), ich przodków z założycielem dynastii, Stefanem Nemanią, na czele, synów Dragutina — Władysława i Uroszicia a oprócz nich całej serii arcybiskupów serb. (pocz. od św. Sawy) oraz biskupów. Pomijając osobliwości ikonograficzne (motyw zachodni Drzewa Jessego, najstarsze spośród przedstawień Jana Chrzciciela w postaci skrzydlatego anioła i z własną głową na misie), znamienne są dla tych malowideł: ciemnoniebieski ton tła i ciemnozielony pas gruntu pod nogami, ciężkie, masywne figury ludzkie o typach zbliżonych do tzw. „drugiej manieri mileszewskiej” Okuniewa, której tradycje są tutaj w ogóle silne (ob. Mileszewa), a która wyraźnie zawiera elementy rom. Wymowna jest także różnica między żywym, miejscami przesadnie dekoracyjnym traktowaniem bogatej draperii figur świętych, zwłaszcza apostołów z Eucharystii w absydzie lub w scenie Narodzin P. Marii, a gładko bez fałdowań spadających ku dołowi, sztywnych biz. ornatów cesarskich, za którymi znika ciało, w portretach fundatorskich. Swoisty rys stanowi również pojawienie się białej linii konturowej wydzielającej figury z ciemnego tła. Malowidła A. jako całość kontynuują wprawdzie tradycje malarstwa Sopoćanów (ob.), Peći (ob.) i Žičy (ob.), monumentalność zaczyna jednak w nich już ustępować tendencjom, które miały zapanować w malarstwie w. XIV.

Lit.: V. R. Petkovič, La peinture serbe du moyen-âge, Beograd 1930—4; Sv. Radojčić, Portreti srpskih vladara u srednjem veku, Skoplje 1934; Н. Окунев, Ариље, памятник сербского искусства XIII века, Seminarium Kondakovianum, 8, 1936, s. 221—58; V. R. Petkovič, Pregled crkvenih spomenika kroz povesciu srpskog naroda, Beograd 1950; A. Deroko, Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjevekovnoj Srbiji, Beograd 1953. [Wojstaw Molè]